

Research

ПЪРВОНАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ В СЕЛО ВЛАДИЧЕНЦИ, ОБЩИНА ДИМОВО – ЖИВОТ, ПЪТ, ПРОМЕНИ

Ивелина Николова НИКОЛОВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Abstract. The object of our reflection in the following pages is a forgotten but alive in people's hearts school - the primary school "St. St. Cyril and Methodius" in the village of Vladichentsi. So far, there is no research in this direction at all. However, it is worth looking behind the now destroyed walls and doors of this sacred building. For this purpose, only the archival documents and photographs, preserved in the old boxes of the people of the village, come to help. We will try to read them in order to preserve the memory of the old school in a new way.

Keywords: primary school, Diimio municipality, learning

Духовните светилища и обители, в които през вековете или десетилетията са се съхранявали и развивали българщината и народните традиции – училищата и читалищата, също не бяха пощадени или подминати от безмилостния развой на събитията. Под напора на обществено-историческите тенденции и преобразувания те трябваше да захлопнат своите врати и прозорци, да прокудят верните и постоянните си

посетители. След като вече не се раждаха достатъчно или изобщо нямаше деца, юноши и младежи, неизбежно бе, че ще се затворят и последните страници от дългогодишния, понякога и вековен живот на такива културни средища и духовно-просветни институции.¹⁾

Първоначално училище „Св. св. Кирил и Методий“, село Владиченци – от началото на основаването му²⁾

Сградата на началното училище „Св. св. Кирил и Методий“ и до днес е запазена в селото. Тя напомня за отдавна отминалото време, в което хората от селото я издига с дръзновение и с труда си, с малко средства, но с големи очаквания децата им да имат някакво основно образование.³⁾

За съжаление, наличните документи във връзка с живота и дейността на началното училище са оскъдни. Дали не са запазени повечето от тях, или не е имало такива, е трудно да кажем. Допускаме първия вариант предвид няколко обстоятелства: първо, документацията както във връзка с читалището, така и с училището е грижливо запазвана от ръководството предвид отчитането на отделните дейности и детайли пред необходимите органи. В наличните документи, запазени в ДА – гр. Видин, се вижда някаква последователност при тяхното отчитане и лесно се забелязва липсата или загубата на един или друг документ.

Ще се опитаме в следващите страници да реконструираме, доколкото е възможно, наличната информация, за да можем да придобием поне по-обща представа за самото училище, училищното ръководство, учениците и изобщо начина на функциониране на тази институция.

От наличните документи можем да направим заключението, че училището със сигурност е функционирало от 1 декември 1921 г. до 15 октомври 1942 г. Тези дати са посочени в най-ранния документ, с който разполагаме – „Протокол № 8 от 1921 г.“⁴⁾ и в „Протокол № 1 от 1942 г.“⁵⁾ Очевидно училището е функционирало успешно, тъй като по спомени на жители на село Владиченци те са учили в училището в селото. Например

Цанка Цв. Игнатова (1919 – 2006) споменава, че е учила „до второ отделение“, тъй като нейният баща настоял тя да прекъсне. Причините били, че трябвало да помага в селскостопанската работа. За тази цел той я накарал да натрие очите си с кромид лук, за да получи някакви наранявания, и по този начин да съобщи, че не е възможно да продължи образованието си. Въз основа на това, а и на други сведения бихме могли да предположим, че такова училище е функционирало. За съжаление, не можем да дадем точна дата и година на неговото основаване, както и мотивите за това то да носи името на светите братя Кирил и Методий.

Не бихме могли да се доверим и на последния документ, с който разполагаме и който датира от 15 октомври 1942 г. По сведения на друг жител на село Владиченци – Свилена Кирилова Николова (1944 г.), тя е учила в същото училище и много добре помни някои подробности във връзка с организацията на учебния процес.

Най-ранната информация за училището, отразена в протокол от 1921 г., е свързана с избора на касиер измежду членовете на настоятелството. В този протокол се споменава за състава на училищното настоятелство: „Председател Цветко Николов и членове: Лазар Канов Стефан Първанов и при участието на секретаря главния учител Екатерина Георгиева“.⁶⁾ Прави впечатление, че училищното настоятелство е съставено от четирима души, включително председателя на настоятелството. Тези имена срещаме за първи път в познатите документи (включително в документите, отразяващи дейността на читалището). Причината за това е, че този протокол е най-ранният, който е запазен в ДА – гр. Видин. Трудно бихме могли да разберем кои са споменатите лица, какво е тяхното образование и какви са причините, поради което те са заемали посочените длъжности. Председателят на училищното настоятелство вероятно също е бил учител от селото. За секретар и главен учител е посочена Екатерина Георгиева. Прави впечатление и участието на жена. В тези ранни години образованието за жените е лукс и

изключително рядко може да се срещне добре подготвена жена, която не само с желание и амбиция, но и с качества и необходимата компетенция да изпълнява поверените ѝ задачи на учител. От изброените само двама учители – Лазар Канов и Стефан Първанов, оставаме с впечатление, че всички дисциплини в учебната програма са се преподавали от тях. Този факт не е за учудване, тъй като подобна практика е често срещана тогава в малките населени места (а и не само там). В малките села в началните училища основните предмети са се преподавали от едни и същи учители поради липсата на подходящ квалифициран учителски персонал. Друг е въпросът дали и как те са изпълнявали поверените им задачи и до каква степен са били успешни. Както и да се е случвало това, по-висшите инстанции не са могли да предприемат други мерки, тъй като това е било свързано със затруднения от различен характер: квартири, заплати, ангажименти, поддържане и контрол на подетата инициатива и т.н. Вероятно тези екстри са били прилагани в по-големите селища или градове, но за малко село като нашето никой не е мислил в тази насока.

В споменатия протокол от 1921 г. членовете на училищното настоятелство се събират, за да изберат касиер: „Председателя докладва, че на основание окръжното № 11691 от 12 IX т.г. на Видинска окръжна училищна инспекция трябва да се избере касиер измежду членовете на настоятелството“.⁷⁾ Забелязваме, че този избор се провежда на базата на нареждане на Видинската училищна инспекция. Вероятно това е инстанцията, пред която са отговаряли училищните настоятелства в малките населени места във Видинска област.

Ето как се развива изборът: „настоятелството след като размени мисли по този въпрос пристъпи към избор на касиер на настоятелството. След произвеждането на избора се получи следния резултат: Стефан Първанов получил абсолютно болшинство за касиер, вследствие на което бе провъзгласен за такъв“. Прави впечатление изразът „настоятелството след като размени мисли по този въпрос“. Вероятно се е получило

определено разискване по темата, тъй като длъжността касиер изисква доверието на всички членове на определено настоятелство. За касиер трябва да бъде избрано подходящо лице и с оглед на разбирането на характера на съответната работа. Протоколът завършва с текста: „След това заседанието се закри. Препис от настоящия протокол да се изпрати на Г-на Инспектора на Видинското учебно окръжие за негово разпореждане“.⁸⁾ Оттук научаваме, че по всяка вероятност всички протоколи от проведените заседания и срещи на училищното настоятелство, от самото основаване на училището до неговия край, са се съхранявали във Видинското учебно окръжие. Дали и по какъв начин би могло да бъдат потърсени, остава неясно. По всяка вероятност те не се пазят, дори да са били съхранявани известно време, заради големия период, на който отстои написването на този първи протокол (1925 г.).

Дотук привършва първоначалната информация, която имаме за училището от най-ранния момент на неговото съществуване.

Училищната сграда

От наличните документи във връзка със сградния фонд на училището не бихме могли да разберем много във връзка с основаването му, а след това – и с неговото поддържане. Въпреки това е запазен един основен документ от началото на 20. век – „Доклад за състоянието на училището и неговите нужди в с. Владиченци, Арчарска община, Видинска околия“.⁹⁾ За съжаление, не е посочена конкретна дата или година, въз основа на която да придобием повече сведения за училищната сграда.

Ще приведем дословно съдържанието на документа, тъй като той се оказва основният източник, с помощта на който да реконструираме основни детайли във връзка с този въпрос: „Народното първоначално училище в с. Владиченци притежава собствено училищно здание и

училищен двор, размерите на които могат да се видят от тук приложените скици на двора и сградата“.¹⁰⁾ От наличната информация разбираме, че училището през този период е притежавало собствена сграда, чиито скици са запазени и са били приложени към съответния документ. Опитите ни да открием такива в запазените документи в ДА – гр. Видин, завършиха с неуспех. Дори да са били пазени известно време, тези скици не са успели да достигнат до нас.

Подробна информация за описанието на сградата намираме в протокол от 14 октомври 1923 г., където е записано следното: „Комисията от приемане новопостроеното училищно здание в с. Владиченци, Видинска околия в състав: Д. Филипов – секретар на Видинската Окр. училищна инспекция, председателя на училищното настоятелство Цветко Николов, Кметския наместник Тома Георгиев, глав. учител в същото село Никола Живков, назначена със заповед на Видинския окръжен учил. инспектор № от се събра в селото и след като огледа училищното здание намери, че:

1. Зданието има две класни стаи и друга малка за учителска канцелария.

2. Зданието е строено от дървен материал – чатма върху каменни основи, за почнато от 9 XI 1922 год. и свършено на 30 септември 1923.

3. Средствата за постройка на зданието са събрани от продажбата на селска гара от миналата и по-миналата година на сума 90,000 лв. Голема част от материалите като камък, дърва, пясък, както и превоз и работна ръка са дадени безплатно от населението. За майстори и (не се чете) дадени 14.500 лв. Останалата сума е разходена за набавяне дъски, (не се чете), гвоздеи и др. материали, каквито населението не е могло да даде.

Класните стаи имат размер: дължина 7.20 ширина 6.30 м. височина 3 метра и квадратура 45.76 кв. м. и Кубане 137 куб.м.

Канцеларията има дължина 4.50 шир. 4 и височина 3 м.

Класните стаи имат южно източно и западно положение – 4 прозорци на всеки стая със големина 1.15 м. на 1.50. Достатъчно големи за отопление на стаите.

Водата за пиене ще се (не се чете) от близката чешма.

Строй се нуждник солиден върху каменни основи и (не се чете).

При това положение комисията намира построената по стопански начин сграда за достатъчно годна и я одобрява да служи за народа на вечни времена за учил. сграда“.¹¹⁾

От подробното описание става ясно не само за материалното устройство на училището, но и за мотивите за организирането на отделните елементи по един или по друг начин. Така например е записано, че са построени две класни стаи и една учителска канцелария. Разбираме, че тези класни стаи са били достатъчни за целия брой деца в селото, които са били разделени на две групи. Сградата е построена за една година, което означава, че не е била сложна като градеж, но и че в нейното построяване са взели участие много хора. Поради бедността на селското население средствата са били набавени от продажба на сграда през миналата година, а неплатен извънреден труд са положили самите жители на селото. Построяването на такава сграда е било съпътствано не само с голямо желание и амбиция, но е било въпрос и на чест, тъй като през погледа на жителите от съседните села и нашето село започва да се числи към обществото с културно-просветни инициативи. Поради тази причина и

жителите не са жалили своя труд и са полагали усилия това да се случи бързо и качествено.

Първоначалното училище в с. Владиченци (началото на XX в)

Стаите са били разположени в зависимост от възможността за отопление и проникване на слънчевата светлина. Снабдяването с вода и канализацията са били все още в процес на изграждане, но се вижда, че се е мислило и в тази насока. Протоколът завършва обнадеждаващо, с перспектива училищната сграда да служи според предназначението си завинаги на хората. Нейният живот и функции, за жалост, се оказват разгърнати в по-малотраен вариант.

Състояние на училището в наши дни

Класната стая на училището в наши дни

В споменатия по-горе доклад за състоянието на училището и неговите нужди се споменава, че „училищното здание е одобрено и прието

с протокол от 14 X 1923 г. на комисията назначена с заповед № 707 от 28. IX 1923 на Видин от училищен институт“.¹²⁾ Предвид датата на одобряването на училищната сграда можем да заключим, че първото сведение за училището датира от 14 октомври 1923 г., а последното – от 15 октомври 1942 г. Този кратък период е бил достатъчен, за да се разкрият основните функции и дейности, провеждани там, със специален акцент върху дейността на учителите. Видинският училищен институт легитимира построяването на сградата и оттук нататък тя остава в ръцете и на отговорността на жителите на селото. По-надолу ние ще видим, че поради трудните икономически условия, бедността на жителите и липсата на адекватна подкрепа учителите многократно напомнят, че за правилното функциониране на училището са необходими средства, в противен случай то напълно ще западне. За съжаление, това, рано или късно, се случва.

В доклада за състоянието на училището срещаме подробна информация, че „за двор на училището се взеха през 1922 год. месец септември старите селски гробища, напуснати от преди 40 – 50 години. Почвата му е пясъклива с наклон към запад и никога не може да образува кал. Специален протокол или пък някой друг документ за отчуждаването му нямаме, но има протокол за приемане на учил. сграда, който посочвам по-долу“.¹³⁾ Интересен е фактът, че старите селски гробища, без всякакви възражения, са послужили за построяването на училищната сграда. Напускането им преди 40 – 50 години вече ги правило пригодни и за други цели. Този период обаче е твърде кратък, за да може от морални съображения да се построи друга постройка върху тях, и то училище. Така или иначе, вероятно в селото не са разполагали с друго подходящо място. Освен това училището се е намирало по този начин близо до центъра на селото и на подходящо и удобно място. Трябва да споменем, че в един по-късен етап (вероятно в средата на 20. век) започва планирането на селото по различен начин. Оттогава насам то има различно положение и

разположението на улиците е с различни цели, които едва ли са взимали предвид мястото на училището и например мястото, наричано Църквище. Прави впечатление, че мотивите за избора на мястото за построяване на училищна сграда включват и структурата на почвата. Тя е песъклива с наклон към запад и никога не може да образува кал. Тази подробност е важна, защото сградата на училището е трябвало да бъде здраво построена, без потенциални опасности. Хората много добре са познавали тези тънкости и предвид тази особеност вероятно избират старото напуснато гробище.

По-нататък от доклада научаваме, че планът на сградата „за нуждите на учениците в междучасията е достатъчен, но за обзавеждане на учил. година не, и би трябвало да се разшири, като за целта се направят веднага постъпки пред техническите власти, докато не е още изработен окончателно планът на самото (Планът се изработва или в окол. инженерство Видин, или областното – Враца)“.¹⁴⁾ Планът на сградата е задоволителен за нуждите на учениците през междучасията, но не е достатъчен за обзавеждането на училищната година. Каквото и да означава този израз, той е показателен за това, че поради определени причини (вероятно финансови или други) училището е планирано да изпълнява основните си функции. Едва ли сградата е достроявана с цел разширяване. До днес тази сграда е запазена и се вижда, че построяването ѝ е в класическия си вид, без допълнително разширяване.

Много ценна информация научаваме от същия документ във връзка с годината на построяването му и по отношение на финансовата част: „Училищното здание е построено през 1922/23 учеб. година, с частни средства на населението“.¹⁵⁾ От приведения цитат разбираме, че много скоро след събирането на първото заседание на училищното настоятелство, през 1921 г., което приведохме по-горе, построяването на училищната сграда вече е налице. За този кратък период от време хората от селото са се мотивирали, за да построят необходимото училище. По

всяка вероятност в селото е имало достатъчен брой деца, които са имали нужда от съответното образование. При условие че населението не е богато, финансовите постъпления не са големи, те успяват за кратък период да изградят училището. Средствата на населението ние не знаем за какъв период от време са били събирани, нито кой участва в организирането на това действие, както и кои са строителите на училищната сграда. Така или иначе, тя става факт за кратък период от време, което е похвално както за самите строители, така и за жителите на селото.

Какво представлявало училището от гледна точка на начин и тип строеж? Това също научаваме в споменатия вече документ: „не е масивна постройка, а чисто селска постройка с каменни основни от сух зид, стени от дървета и плет (чакма, покрит с марсилски камък). По размери и изложение е доста добро и достатъчно за нуждите на селото засега, а и за в бъдеще, обаче поради това, че стените са от плет (чакма) самата мазилка се е подкомухчила, целата се тресе при удар с юмрук и постоянно пада от атмосферното влияние и пропуска студ, а предният там се е прогнил съвършено на разстояние 7 – 8 м. и става постоянно свличане на предната стена. Поради тия причини или глав. учител е изискал от общин. кмет още през Арчар на 1938 год. комисия, която да констатира горното. Такава се назначи, констатира горното и се произнесе да се извърши конкретен ремонт, като се изхвърлят тия стени и се заменят с масивни“.¹⁶⁾ По начина, по който е описана направата на сградата, бихме могли много живо да си представим как е изглеждала, и да придобием обща представа за нейния външен вид. Наистина тя е била класически пример за селска постройка, която едва ли е впечатлявала с нещо различно, но както многократно беше отбелязано, с нейното построяване се е целяло да има все пак някакво здание, което да задоволява на първо време нуждите на селото. Не знаем кога се е извършил ремонтът, за който е записано в доклада, и дали и как са били заменени стените на училището. От цитирания текст научаваме,

че главният учител (Екатерина Георгиева¹⁷⁾) е потърсила помощта на общинския кмет в село Арчар и на някакъв етап е било направено необходимото.

Ученици от началното училище, с. Владиченци с учителя Георги Киров.
(личен архив на Цветана Младенова)

Докладът продължава нататък, като посочва пряко намесата и отговорността на учителя: „Същият учител след голяма борба успе още веднага да набави половината от (не се чете) и тежкия материал, но другата половина не се набави до сега, при все че многократно писмено и устно е изказвано това от общината, ето защо този ремонт не е извършен досега“.¹⁸⁾ Изрично се споменава в текста, че „след голема борба“ учителката е направила необходимото. Оттук още започват подробностите, свързани с липсата на средства, помощ и подкрепа от общинските звена, които пряко е трябвало да се ангажират с този въпрос. По-конкретно се споменават и нуждите, за които училищното настоятелство се нуждае от средства: „Що се отнася до другите нужди на училището относно покъщнината, помагала

и пособия, искано е много преди, а и сега е необходимо да се набави 1 шкаф за архивата на училището, 1 читало, да се набавят картините по вероучение, природознание, предм. учение, везни с мерки за тежина, 1 ролетка и др. т.“¹⁹⁾

Построяването на училищната сграда е съпътствано от самото начало с финансови проблеми, но при всички положения – и с готовността на малочисленото училищно настоятелство да направи всичко необходимо тази идея да види бял свят и учениците от село Владиченци да бъдат равнопоставени на своите връстници в другите видински села.

От този момент нататък се създава първата основа, върху която ще се изгражда бъдещето на селото, както в културно, така и в просветно отношение. Предстоят обаче тежки години, изпълнени с изпитания за волята, съзнанието, хъса, амбицията, усилията и не на последно място – на качеството на извършената работа и наличните кадри. Дали и как училището успява да се пребори с тези изпитания, предстои да разберем.

За нас остава важно обстоятелството, че духът, вътрешната сила и мотивация на жителите на село Владиченци устояват срещу обективните и субективните пречки на времето. И до днес е запазена сградата на училището, а стените ѝ са попили хилядите радостни възклицания на децата, въздишките на техните родители и копнежите на училищното настоятелство да има училище в селото.

Завършване на ученици от началното училище и награждаване на отличниците, с. Владиченци (личен архив на Таня Арсовска)

ПРИЛОЖЕНИЕ:

Снимки от училищния живот

Снимка 1: Деца от детската градина в с. Владиченци (личен архив на Гюргина Николова)

Снимка 2: Деца от детската градина в с. Владиченци (личен архив на Свилена Николова)

Снимка 3: Родители и деца в детската градина в с. Владиченци (личен архив на Цветана Младенова)

Снимка 4: Учителката Свилена Николова пред сградата на началното училище днес.

Снимка 1

Снимка 2

Снимка 3

Снимка 4

Благодарност: Статията се издава по проект КП 06 ОПР
05/6 към ФНИ.

БЕЛЕЖКИ

1. Мизов, М. (2015). Четвъртвековната продажба на българското село. В: Колева, Г. & Покард, Д. (Съст.). *Села за продан*. София: Омда.
2. Пълният опис на архивните документи, свързани с началното училище „Св. св. Кирил и Методий“, е поместен във фонд „Народно начално училище „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Владиченци, Видинско (1921 – 1944)“ и съдържа: окръжни, протоколи, доклади, рапорти, сведения, таблици, правилник и др. за учебно-възпитателната работа, спазване на официалния правопис, състоянието на училището, състава на учителския персонал, държавни изпити за учители, избор на учебници, избор на главен учител, извънучилищната дейност на учителите, подлежащите на задължително обучение деца, Ден на книгата, 50-годишнината на Иларион Макариополски, организиране на училищна трапезария и др. (1921 – 1944); протоколна книга с решения за обсъждане на успеха и поведението на учениците и дейността на учителите и др. (1930 – 1955); ревизионна книга за посещения и препоръки на училищния инспектор (1925).
3. Изказваме своята благодарност към ДА-Видин за предоставените архивни материали, а също и за снимковия материал, запазен от жителите на с. Владиченци – Цеца Младенова и Гюргина Николова, както и към Таня Арсовска (с корени от с. Владиченци, понастоящем жител на с. Иново) и Свилена Кирилова (бивш учител в селото, понастоящем жител на гр. Видин).
4. Протокол № 8 от 1921 г. (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 1, л. 1).
5. Протокол № 1 от 1942 г. (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 1, л. 16).
6. Протокол № 8 от 1921 г. (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 1, л. 1).
7. Пак там.

8. Пак там.
9. Доклад за състоянието на училището и неговите нужди в с. Владиченци, Арчарска община, Видинска околия (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 4, л. 1).
10. Пак там.
11. Протокол с. Владиченци, Видинска околия, 14 октомври 1923 г. (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 1, л. 3).
12. Пак там.
13. Пак там.
14. Пак там.
15. Пак там.
16. Пак там.
17. Протокол № 8 от 1921 г. (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 1, л. 1).
18. Доклад за състоянието на училището и неговите нужди в с. Владиченци, Арчарска община, Видинска околия (Ф 492 К, оп. 1, а. е. 4, л. 1).
19. Пак там.

✉ Dr. Ivelina Nikolova Nikolova
Department of Theology
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
24, Tsar Assen Str. 4000 Plovdiv, Bulgaria
E-Mail: ivelina_selo@abv.bg

